

teologisk tradition är det messianska motivet naturligtvis kopplat till Jesu födelse, liv och död. Detta gäller också ateistiska tänkare som Badiou, som i Paulus texter finner en etisk universalism som hänger samman med en messiansk seger där nåden (förstådd som befrielsen från förtryck) triumferar över lagen (förstådd som den rådande ordningen).

Det pneumatiska motivet handlar om föreställningen om anden som binder samman den messianska händelsen med framtiden, precis som den heliga andens utgjutande över Jesu lärjungar vid pingsten fungerar som en brygga mellan Jesu liv, död och uppståndelse och den kristna kyrkan. Anden rör sig i den kristna traditionen – också i dess sekulariserade och ateistiska varianter – mot en allt omfattande universalism. En ateistisk tänkare som Žižek tar sig till exempel an det kristna teologiska arvet därför att han anser att det rymmer en kritisk potential som först kan komma riktigt till sin rätt när kristendomen befrias från sina institutionella former och utvecklas till den universalitet som kommer till uttryck i det revolutionära skeendet och proletariatets skapande av en jämlik ordning genom ett revolutionärt övertagande av staten.

Historieteologin i dess många skepnader handlar om att finna mening och mål i historien och präglas därför ofta av ett evolutionärt perspektiv där historien tänks röra sig mot sin fullbordan. Svenungssons sammanfattning av romantikens religionsbegrepp i tre punkter – progression, universalism och förändligande – kan sägas beskriva inte bara romantiken utan *mutatis mutandis* den västerländska historieteologins grundläggande drag över huvud taget. Samtidigt klargör Svenungsson i skarpsinniga analyser att det finns viktiga skillnader mellan kristen och judisk historieteologi, där det kristna tänkandet ofta målat upp en antisemitisk nidbild av judendomen och framställt kristendomen som det verkliga framåtskridandets religion.

Historieteologin framstår för Svenungsson som en ambivalent politisk-filosofisk resurs. Å ena sidan rymmer den den profetiska visionen om en värld präglad av rättvisa, där Gud ytterst sett är historiens herre. Å andra sidan rymmer den apokalyptiska föreställningar om den unika Händelsen som bryter med allt som varit och upprättar en ny universalistisk världsordning. En sådan messianism skapar lätt ett nytt utrymme för exkludering och förtryck. Historieteologin är således problematisk på många sätt. Men den profetiska traditionen är också bärare av föreställningen om en gudomlig rättvisa som ligger bortom alla mänskliga projekt. På så sätt blir den, enligt Svenungsson, både en vision och ett korrektiv – en vision om att världen kunde och borde vara annorlunda, och ett korrektiv till våra försök att kontrollera och forma historien.

När detta skrivs pågår den grekiska finanskrisen för fullt, och ingen vet vad som kommer att hända med Grekland eller med EU. Diskussionen om vems fel det

är att det har gått som det har gått och vad som kan göras åt situationen är intensiv och många gånger hätsk. Samtidigt är det svårt att frigöra sig från känslan att alla aktörer sitter fast i Webers järnbur. De som tycker att grekerna har sig själva att skylla och borde lämnas åt sitt öde har svårt att göra just det, eftersom det internationella finanssystemets mekanismer gör att de samtidigt knappast kan skydda sig själva mot effekterna av ett sådant beslut. Den grekiska regeringen, å sin sida, sitter fast i samma målrationala ekonomiska mekanismer, och är i praktiken förhindrad att ta ut en självständig riktning för sitt politiska handlande. Järnburens logik är att de politiska visionerna – oavsett färg – kvävs av de målrationala strukturerna utan mål.

Kanske erbjuder just det profetiska arvet en väg ut ur järnburen. Det är lätt att föreställa sig att en revolutionär Händelse skulle kunna skapa ett nytt elände i kölvattnet av den grekiska krisen. Men den profetiska kritiken som talar om rättvisa för det grekiska folket – men också för IMF:s medlemsländer och deras befolkningar – har inga snabba lösningar. Den påminner om att rättvisans yttersta grund ligger bortom den jordiska rättvisan. På så sätt kan den representera vad Anthony Giddens kallat *utopisk realism* – en föreställning om en bättre framtid parad med en insikt om sin egen begränsning och därmed en respekt för det praktiska livets realiteter.

Den gudomliga historien är en teologi- och filosofihistorisk studie som vittnar om en nästan bedövande lärdom hos författaren. På ett mästertligt sätt lyckas hon skriva en genuint systematisk-teologisk teologi- och filosofihistoria. Svenungssons arbete är vad jag skulle kalla en idéhistorisk studie skriven *framifrån*. Med utgångspunkt i en nutida diskussion vänder sig Svenungsson till den bibliska och västerländska idéhistorien för att avvinna den insikter som kan bidra till den moderna diskussionen. Samtidigt sker det med stor respekt för det främmande i det historiska materialet – författaren kan knappast anklagas för att inte låta det förflutna komma till sin rätt på sina egna villkor. Om något kritiskt ändå skall sägas om *Den gudomliga historien* är det möjligen att det hade varit intressant om Svenungsson ytterligare hade utvecklat sin egen konstruktiva historieteologi i allmänhet och sitt bejakande av profetismen i synnerhet. Det förtar emellertid inte intrycket av att detta är en studie som under lång tid framåt kommer att utgöra ett standardverk inom sitt fält.

Thomas Ekstrand
Docent, Uppsala

Francis Watson, *Gospel Writing. A Canonical Perspective*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 2013. 619 sid.

Francis Watson är en nytestamentlig exeget, hemmahörande i England, som under lång tid sysslat med hermeneutiska frågor. Övertygad om de "historisk-kritiska" perspektivens otillräcklighet söker han andra vägar in i de bibliska texterna. Watson är dock ingen "postmodernist" i bemärkelsen att han skulle vara ute efter subversiva eller experimentella läsningar. Tvärtom är han en teologiskt konservativ forskare som, åtminstone i den här boken, framstår lika mycket som kyrkoman som han framstår som vetenskaplig kritiker. *Gospel Writing* kan därför uppfattas som ett försök att hitta fast mark att stå på för en bibeltroende forskare som är medveten om att Bibeln inte längre kan betraktas som historiskt tillförlitlig. Kan den vara "sann" ändå på något sätt? Den större frågan tillämpas här på de fyra evangelierna. Boken, som är över sexhundra sidor lång, utgör ett både ambitiöst och sofistikerat försök att ge en tillfredsställande lösning på problemet. Bredden är stor när Watson, i studiens tre delar, initierat diskuterar allt från 1700-talets bibelkritik till Nag Hammadibibliotekets texter till tidiga kyrkmålningar. Som väl är finns en tydlig övergripande struktur som gör det möjligt att urskilja var han är på väg med allt detta.

I den första delen, med titeln "The Eclipse of the Fourfold Gospel" (ungefär "Det fyrfaldiga evangeliet tillbakagång"), fastslås att alla försök, både moderna vetenskapliga och förmoderna apologetiska, att nå "bakom" de fyra nytestamentliga evangelierna till den "verkliga" Jesus är att göra våld på det kanoniska vittnesbördet. Watson menar att det finns en teologisk poäng med den fyrfaldiga skildringen och att potentialen i denna mångfald borde utforskas av den som vill vara bibeltrogen. Historien vittnar om att frestelsen ofta varit stor att tillrättalägga Nya testamentets berättelser om Jesus så att ett enda harmoniserat och "äkta" narrativ kan träda fram. En önskad konsekvens av detta är att de individuella evangelisternas arbete underkänns.

Andra delen, som är bokens längsta, är däremot exegetisk. Den har titeln "Reframing Gospel Origins" och här ger Watson sin bild av evangeliegenrens och texternas framväxt genom att ingående diskutera och jämföra de grekiska grundtexterna. Traditionella bibelvetenskapliga metoder används för att bedöma vilka texter som utgjort källor för vilka och om det går att urskilja lager i texterna som är äldre än de slutprodukter som vi har tillgång till. Nyckelordet i dessa kapitel är "interpretation"; evangeliernas skildringar är alla *tolkningar* och *nytolkningar* av tidigare traditioner om Jesus, och alla tillför de någon ny insikt.

I den tredje och sista delen, "The Canonical Construct", diskuterar Watson receptionen av de fyra evangelierna hos Klemens av Alexandria, Eusebius, Irenaeus och Origenes, och frågan som denna del kretsar kring är "varför just fyra kanoniska evangelier?" Varför inte fler? Varför inte färre? Egentligen är det bara hos Irenaeus som den verkliga framstår som

aktuell – för Klemens har frågan ännu inte uppstått och för Origenes är det fyrfaldiga evangeliet faktum redan befast. Watson menar att det hos Irenaeus är en ekumenisk konstruktion där Matteus och Johannes representerar arvet från östkyrkan, eftersom de ansågs härröra från Judéen respektive Efesos, medan Lukas och Markus, med sina kopplingar till apostlarna Paulus och Petrus, båda knöts till Rom och därmed fick representera västkyrkan.

Hur löste man då det faktum att dessa fyra vittnen på vissa punkter motsäger varandra? Här lyfts Origenes tanke om bibeltexternas "andliga dimension" fram. Ibland har evangelisterna uttryckt somligt som inte är historiskt och bokstavligt korrekt för att förmedla insikter som är av ett djupare andligt slag. Denna hermeneutiska flexibilitet uppskattas av Watson eftersom den erbjuder ett sätt att läsa de fyra evangelierna tillsammans utan att falla i harmoniseringsfällan. Varje evangelium bär på sitt eget *teologiska* vittnesbörd om Jesus och dessa kan alla vara sanna även om de motsäger varandra när det kommer till enskilda detaljer. På detta sätt kan alltså evangeliernas – och i förlängningen hela Bibelns – sanningsanspråk räddas, och samtidigt upprätthålls en traditionsmässig kontinuitet genom kopplingen tillbaka till kyrkofäderna.

Watsons projekt är beundransvärt på många sätt och som forskare är han förtroendeingivande och balanserad i sina utredningar. Betonandet av en hermeneutik som tar flera horisonter i beaktande är nödvändig för den som vill fortsätta att hävda Bibelns relevans som auktoritet för dagens kyrka. Frågan är dock om han helt har lyckats med det han föresatt sig? Jag undrar om inte Watson i själva verket försöker lösa problemet med evangeliernas friktionspunkter genom att lyfta frågan till en abstraktionsnivå där de ursprungliga svårigheterna glömts bort. Watson verkar erkänna att evangelisterna omformade befintliga traditioner om Jesus till en sådan grad att de flesta skulle säga att de i processen "hittade på" nya episoder om honom. Att kalla detta för "omtolkning" (eng. "re-interpretation") och hänvisa till Origenes andliga sanningar är, enligt mitt tycke, att tänja på både begrepp och termer i längsta laget.

Kritik kan även riktas mot bokens längd. Den är svår att rekommendera eftersom studien gräver i så många olika saker, samtidigt som varje enskilt problem har utretts grundligare av andra författare. Att föra fram bokens huvudargument hade utan tvekan kunnat göras på hälften så många sidor. Upplevelsen är att Watson vill tömma ut varje ämne som han berör och jag anar att detta är en del av hans program – han vill illustrera hur man bör bedriva bibelforskning på ett sätt som är seriöst samtidigt som man helgar bibelordet. Metoden tycks mig allt för omständlig. Det slutgiltiga intrycket och omdömet är alltså blandat; här finns massvis som är intressant och lärorikt, men

det är oklart för vilken publik den här boken är skriven.

Martin Wessbrandt
Doktorand, Lund

Bornemark, Martinsson & Svenungsson (eds.), *Monument and Memory*. Zürich: Lit Verlag, 2015. 261 sid.

Föreliggande antologi tillkom som ett resultat av ett tvärvetenskapligt projekt om förändringar av det historiska medvetandet, alltså hur vi förstår, tänker och relaterar oss själva och omvärlden till det förflutna. Antologin innehåller fjorton unika bidrag som på olika sätt försöker belysa dialektiken mellan det förångna och det närvarande i termer av hur vi som människor representerar och transformerar vårt historiska minne samtidigt som dess representationer transformerar oss. Projektet inom vilket antologin tillkom var tvärvetenskapligt men själva antologin har en klar övervikt av bidrag från författare hemmahörande inom tros- och livsåskådningsvetenskaperna. Dessutom är antologin utgiven som första volym i den nya skriftserien "Nordic Studies in Theology".

Om vi bortser från redaktörernas introduktion är de fjorton bidrag som ingår i antologin inbördes fristående, även om de tre avslutande bidragen, av Henriksen, Groove och Nordlander, behandlar Augustinus teologiska filosofi om medvetande och minne och kan därför med fördel läsas tillsammans. Likaså behandlar bidrag ett, tre och åtta, av Vincent, Ekman och Sigurðardóttir, olika aspekter av minnen relaterat till de konkreta artefakterna krigsmonument, kyrkofönster och fotografier. Dessa tre kan också med fördel läsas tillsammans och gärna just i den ordningen eftersom Vincents bidrag är teoretiskt orienterat runt minnets praktik medan de senare två är fallstudier som illustrerar aspekter av Vincents argumentation. Härtill kommer ett bidrag av Shüssler Fiorenza där hon sammanfattar sitt program för ett feministiskt historiebruk av bibliska texter, ett bidrag av Zackariasson som försvarar behovet av en offentlig och kritisk dialog av religiösa argument och ett bidrag av Thorsteinsson som utvecklar Kants förståelse av den franska revolutionens historiska och existentiella betydelse. De resterande fem bidragen låter sig inte grupperas tematiskt men det kan ändå sägas, som en allmän karaktäristik, att dessa står i en kritisk dialog med nyare kontinental filosofi och där representanter från denna tradition utgör referenspunkter för analyser av kristen monumentalitet (Martinson), Giardo Brunos mnemoteknik (Bornemark), traumats primat (Hollywood), destruktiva sorgeminnen (Björk) och reflektioner kring Hélène Cixous författarskap (Essunger). Sammantaget erbjuder förevarande antologi flertalet skilda praktiska och teoretiska exempel på vårt komplexa förhållande till det förflutna utan att för den skull uttömma ämnet.

Eftersom antologin spänner över vitt skilda ämnen och representerar författare från så olika discipliner som arkitektur, analytisk och kontinental filosofi, kulturvetskap, litteraturvetenskap och praktisk teologi är det omöjligt för denne recensent att avgöra hur väl antologin som helhet för forskning om tid, minne och representation framåt. Inom mitt eget kompetensområde, främst anglosaxisk filosofi, återfinns bidragen av Zackariasson, Thorsteinsson och Nordlander. Zackariasson utvecklar ett motargument som ifrågasätter Rortys inflytelserika argument att religiösa bevekelsegrunder bör lämnas utanför det rationella samtalet. Thorsteinsson ger en läsning av Kant där dennes förhållande till franska revolutionens efterdyningar förbinds med hans moralfilosofi; att Thorsteinsson dessutom är begåvad med en stilfull engelsk prosa gör läsningen av hans bidrag till en rent estetisk upplevelse. Nordlander försöker påvisa en gemensam tendens inom analytisk och kontinental filosofi att mötas i ett Augustinusliknande förhållningssätt till medvetandet. Alla tre bidragen förtjänar att läsas då de berör aktuella ämnen och för den praktiskt teologiskt intresserade är i synnerhet Zackariassons bidrag högaktuellt då det behandlar den teologiska forskningens syfte och berättigande. Inget av bidragen är dock av sådan exceptionell art att fullständigt nya perspektiv öppnar sig. Exempelvis har nya perspektiv på Kants antropologi under det senaste decenniet fört honom närmare sin egen samtid och tydliggjort att den annars så transcendentala preussaren var synnerligen beroende av strömningar i sin egen tid, alltså vänd mot sin egen samtids historia. Att inget av bidragen är epokgörande förhindrar dock på inget sätt att de alla utgör nya och originella inslag i redan pågående och aktuella vetenskapliga samtal.

Den kritik jag vill rikta mot antologin som helhet är en brist på sammanhängande tematik vilket gör att kassen mellan essäerna stundom blir stort. Att flera författare dessutom erbjuder egna tolkningar av "monument" och "memory", vilka är antologins ledord, gör inte bilden mindre splittrad utan förstärker närmast intrycket att antologin inte behandlar ett logiskt sammanhängande problemkomplex utan låter bidragen glida fritt mellan olika associativa tolkningar av temata. Detta gör att antologin blir svår att läsa som en sammanhängande helhet, vilket dock inte förtar något av värdet i de enskilda bidragen. Bortom det rent redaktionella urvalet och upplägget är huvudproblemet för denne recensent att urvalet ändå känns något ensidigt. Jag saknar bidrag från psykologi, historia och sociologi vilka alla undersökt historiebrukets ansträngda förhållande till historien. Jag har också observerat att för ämnet tunga namn som Ian Hacking, Karl Popper och Hayden White saknas i bibliografin men detta kommer sig nog av att de flesta bidragen i antologin är kontinentalt orienterade och därför saknar koppling till den diskussion om historia och historiskt minne som förts på anglosaxisk mark under det sen-